

עלון ישיבת הר-עציון לתלמידיה בצה"ל ובישיבה

שיחת ראשי הישיבה

"ויבך על צוואריו עוד" הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א*

דברי רש"י בשם חז"ל מעוררים התפעלות מיוחדת דווקא לאור דבריו של הרמב"ן. כפי שמציין הרמב"ן, אין ספק שהתרגשות רבה אוחזת אב זקן, הפוגש את בנו לאחר שנים כה מרובות שהיה סבור שהוא מת והתאבל עליו. אין ספק שיעקב הגיע כאן לעוצמה גבוהה של חוויה והתרגשות, והשתוקק מאוד ליפול על צווארי בנו ולהרבות בכייה. ברם, מה לעשות, שבשעה שראה את יוסף בנו היה יעקב באמצע קריאת שמע.

יעקב כבש אפוא את רצונו העז והטבעי, כדי לסיים את המצווה שבה החל. איזו התנהגות מדהימה היא זו! איזו עוצמה של יראת שמיים ומחויבות לקיום מצוות נחוצה כדי שאדם יוכל לכבוש כך את רגשותיו העזים, ולהמשיך לקיים את המצווה המוטלת עליו כאילו כלום לא אירע!

ניתן היה לפרש את האירוע באופן אחר, ולומר שיעקב המשיך לקרוא קריאת שמע כאילו לא אירע מאומה, פשוט משום שלא הציפו אותו באותו הרגע רגשות עזים במיוחד, ולא היה לו רצון מיוחד ליפול על צווארי בנו. ואמנם, יש הטוענים שהאבות ושאר גדולי האומה עבדו את הקב"ה בשכל בלבד, תוך התגברות על הרגש. לדבריהם, הרגשנות היא חולשה אנושית, שצריכים להתגבר עליה ולנטרל אותה.

ובכן, תפיסה זו נוגדת את המקרא ואת השקפת חז"ל כאחד. היהדות אינה רואה ברגש חולשה. כאשר אמרו חז"ל ש"כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו" (סוכה נב.), הם לא התכוונו ליצר הרע, אלא לעוצמת הרגש באופן כללי. אנשים גדולים מצטיינים לא רק בשכל, אלא גם ברגש. היהדות אינה גורסת שיש לדכא את הרגש. הרמב"ן עמד על נקודה זו בהקדמה לספרו תורת האדם:

"וראוי לנו להבין, כי האבל עבודה לא-להינו יתברך... וכענין הזה כתוב "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" (קהלת ז, ב)... ונאמר "עת לכפות" (קהלת ג, ד)... והנה האב תמים דעים, על ילד שעשועים, בכה ולא הרגיע, ושק ואפר יציע... כי אומץ הלב בזה מדרך המרד, והמורד בו מדריך ההודאה והתשובה"

האבות הצטיינו לא רק ביראת השמיים שלהם, אלא גם ברגשותיהם ביחס לבני משפחתם. התורה מדגישה שאברהם היה מוכן לעקוד את בנו, לא משום שלא אהב אותו כל כך, אלא חרף אהבתו המרובה אליו. התורה גם מדגישה שיעקב אהב מאוד את יוסף, והתאבל עליו מרה במשך השנים המרובות שבהן חשב שאינו בין החיים.

ברור, אפוא, שיעקב קרא קריאת שמע בשעה שראה את יוסף, לא משום שלא אחזה אותו התרגשות, אלא למרות הרגשות העזים שהציפו אותו. אין אדם צריך לדכא את הרגש ולנטרלו, אלא רק לשלוט עליו, כך שרגשותיו לא ימנעו ממנו לקיים את המצוות המוטלות עליו.

"וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מְרֻכְכָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְוָאָרָיו וַיִּבֶךְ עַל צְוָאָרָיו עוֹד" (בראשית מ"ז, כט)

לאחר שנים רבות שלא ראו זה את זה, נפגשים יעקב ויוסף, ואחד מהם נופל על צווארו של השני ובוכה. הבעיה היא, שלא ברור בפסוק מי בכה על צווארו של מי – האם חלקו השני של הפסוק ממשיך לעסוק ביוסף, שהוא הנושא של ראשית הפסוק, כך שיוסף הוא שבכה על צווארו של אביו; או שבמילים "וַיֵּרָא אֵלָיו" נראה יוסף ע"י יעקב, והופך להיות פסיבי, ומכאן והלאה מספר הכתוב מה עשה יעקב בראותו את בנו, כך שיעקב הוא שבכה על צווארו של יוסף.

בשאלה זו נחלקו הפרשנים. הרמב"ן כתב שמסברה נראה שיעקב הוא שבכה על צווארו של יוסף:

"כי איננו דרך כבוד שיפול יוסף על צוארי אביו, אבל שישתחוה לו או שישק ידיו... והנכון בעיני, כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת, כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם אחיו לא הכירוהו, לפיכך הזכיר הכתוב, כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו, נפל אביו על צווארו ובוכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה, כשלא ראהו... ודבר ידוע הוא מי דמעתו מצויה, אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל, או הבן הבחור המולך"

הרמב"ן סבור, שאין זה ראוי שיוסף בגילו ובמעמדו יבכה כך בפוגשו את אביו, ולעומת זאת אך טבעי הוא שיעקב הזקן ינהג כך בשעה שהוא פוגש את בנו, לאחר שנים כה רבות שהיה בטוח שאינו בין החיים.

הרמב"ן מוסיף ומפרש לפי שיטתו את המילה "עוד": עד כה בכה יעקב על יוסף כיוון שחשב שהוא מת, וכעת הוא בוכה עליו כאשר נודע לו שהוא חי.

לעומתו מבין רש"י שהפסוק כולו עוסק ביוסף, והוא זה שבכה על צווארו של אביו:

"אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע"

* השיחה הועברה בליל שבת קודש פרשת ויגש ה'תשנ"ז, וסוכמה על ידי הרב מתן גלידאי. סיכום השיחה לא עבר את ביקורת הרב.

מזל טוב!
לאריאל כץ ורבקה צ'אד, לרגל אירוסיהם
לדני מרוויס, לרגל היבחרו של אביו הרב אפרים מירוויס
לתפקיד הרב הראשי של אנגליה וחבר המושבות

אולם אחרוני החשמונאים חטאו בכך ונטו למגמה ריכוזית של שליטה. ובכל זאת נראה שלא זהו מוקד החטא אלא תוצאה מחטא והוא הימשכותם להלניזם בעיה שעליה ארחיב כעת.

הסיבות השורשיות

א. התייוונות: ידוע הוא בספר מכבים וברמב"ן על התורה שהחשמונאים כרתו ברית עם הרומאים. בגמ' בע"ז (ח:) מופיע שהברית הייתה שוויונית במשך 26 שנה ואח"כ עם ישראל שועבד. בנוסף נאמר כך – "מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל". מגמרא זאת עולה שהשעבוד התחיל זמן רב לפני חורבן המקדש אך המפתיע הוא שאם נחשב זאת החשבון יוצא זמן רב לפני כיבוש רומי את ירושלים ע"י פומפיוס בשנת 63 לפנה"ס מה שמעורר את השאלה היכן מצינו כיבוש קודם של יהודה החשמונאית לפני כן?²

ייתכן שההסבר לשאלה טמון בטיב יחסי רומי-יהודה. בזמן יהודה המכבי יונתן ושמעון הברית הייתה בין שווים.³ אך יוחנן הורקנוס ופמלייתו התחילו להיות מושפעים מחדש מתרבות יוון בצורתה החדשה-רומי. המעיין בספר מכבים א' שיש אומרים שנתחבר בתקופת יוחנן הורקנוס, יראה את השבח הרב הניתן לרומי שלא בצדק וייתכן שחנופה זאת משקפת את ההערכה המוגזמת לרומא שהביאה לחדירת התייוונות לעם ישראל בימי החשמונאים. דבר זה מפתיע אותנו שבאופן פרדוקסלי בזמן היותם של ראשוני החשמונאי חלשים מאד ביחס ליוונים התגלתה עוצמה דתית מרובה שביטלה את עוצמת היוונים הצבאית והתרבותית בעוד בזמן עלייתם הצבאית שעיקרה בימי יוחנן הורקנוס יהודה אריסטובולוס ינאי דווקא אז התחילה הנסיגה ברמה הדתית וההתייוונות שבה להופיע. כך עולה מספר היוחסין מאמר ראשון מציין שבראשית מלכותו של יוחנן הורקנוס התחיל שיעבוד רומי ומיד לאחר מכן הרג חכמי ישראל וייתכן שהדברים תלויים זה בזה. וכמובן מתוך הנחה שהשעבוד הוא רוחני ולא מדיני-צבאי. אולם עדיין יש לשאול כיצד קרה שיוחנן הורקנוס כשל ועבר למחנה הצדוקים? מה גם שעלייתו של יוחנן מסמנת עלייה משמעותית בעוצמה המדינית-צבאית של בית חשמונאי? כיצד ניתן להסביר את היחס ההפוך בין התחזקות מדינית-צבאית עם היחלשות דתית (מפרושיות לצדוקיות)?⁴

נראה לי שיש להסיק מסקנה עגומה זאת- הניצחון החשמונאי על התייוונות לא היה מלא. הניצחון התאפשר דווקא מתוך היותם של החשמונאים בפריפריה הן של ההנהגה והן של הכהונה שבידוע הם היו מבני יהויריב ולא מבני צדוק שלהם הייתה הכהונה עד כה. כאשר המאבק התנהל מתוך פרספקטיבה של פרט הניצחון היה מובטח לבית חשמונאי – כלומר במאבק התרבותי-רוחני ידה של תורת ישראל הייתה על העליונה. אולם מרגע שנכנסו להנהגה אך טבעי הוא להיות מושפע ולקבל מהתרבות השלטת שמשפיעה לא רק ברובד התרבותי-רוחני אלא ברובד המדיני-צבאי-כלכלי. ברובד זה גם ישנה הצדקה מסוימת לקבל השפעה, אך נראה שממלכת החשמונאים חיקתה בדרך זו או אחרת את הממלכה העולה-רומי שייצגה את יוון ברובד מעשי יותר ללא הילת התרבות הרוחנית.

² בחישוב פשוט מדובר בשנת 110 לפנה"ס שהיא סוף תקופת שלטונו של יוחנן הורקנוס. אם נצרף את הבעייתיות של פער של 30 שנה בין הספירה החז"לית לזו המקובלת נוכל להקדים את התאריך לתחילת שלטונו של יוחנן הורקנוס (135 לפנה"ס) ולטעון שכבר אז או באמצע ימי שלטונו התחילו ניצני ההשפעות הרומיות על שלטונו עוד בפרושיותו – דבר שהתבטא בגיור כפי של אדום ושל ערים הלניסטיות בניגוד לרצון חכמים. חיזוק נוסף לכך נובל הביא מחידוש הברית בין יוחנן הורקנוס והרומיים אם כי צ"ע מדוע ברית זאת הייתה יותר בעייתית מאלו של קודמיו – יהודה יונתן ואביו שמעון. וייתכן לומר לאור הנתונים האחרים שברית זאת הייתה מתוך הכרה בעליונותה של רומי דבר שיוכל להתבסס על תיאור החנופה לרומי שמופיע בספר מכבים ש"א שנתחבר בתקופה זאת.

³ למרות שפרדוקסלית, כוחם הצבאי והמדיני היה חלש בהרבה משל יוחנן הורקנוס.

⁴ יש לסייג ולומר שלא מדובר ביחס הפוך לגמרי, כלומר שיתר צדוקיות מביאה ליתר עוצמה מדינית ולהיפך, אלא בשינוי דתי שהתחולל בתהליך הצמיחה המדינית-צבאית-כלכלית של החשמונאים. אעפ"כ החלטת החשמונאים להאמין שצמיחה רצינית במלכותם זוקקת איחוד עם הצדוקים/מתייוונים-לשעבר זקוקה ביאור.

**מחשבות על תקופת החשמונאים
מדוע חנוכה לא הביאה לגאולה שלמה?**

יואב בר-כוכבא

ידון זה ידון תוך כדי השוואה עם יום העצמאות. הגאולה שזכינו לה ביום העצמאות עולה על זו של חנוכה מכמה בחינות: עוצמת ההישג לנוכח הקשיים ההיסטוריים של אלפיים שנות גלות וכן המצב המדיני-צבאי כלכלי שלנו היום שהיה שהינו יציב יותר מאשר היציבות החשמונאית בשיא עוצמתה של מדינה זו בימי ינאי המלך. אעפ"כ מפרספקטיבות אחרות החשמונאים היו במצב טוב מאיתנו, ראשית, המצב הדתי שבפרספקטיבה היסטורית נראה יותר טוב למעט התקופה של טרום המרד. שנית, בכך שהעצמאות נתוספה להם על מקדש בנוי משא"כ אנו. שלישית, חג החנוכה איחד את עוצמה לאומית ועוצמה דתית דבר שנעדר לגמרי אצל מנהיגי הציונות. הדבר מחזק את השאלה מדוע חג החנוכה לא נמשכה לגאולה שלמה? מדוע מנהיגים אלו שבתחילת דרכם החליטו שהם בגדר מנהיגים זמניים שינו את דרכם? כמו כן זה מחייב לבחון את מצבנו שלנו ביתר שאת דווקא מתוך כך שמלכות בית חשמונאי בטלה ואחריה היה חורבן.

סיבות נפילתה של מלכות בית חשמונאי

הסיבות הגלויות

א. מלחמת האחים: יש הרוצים לתלות את נפילתה של מלכות בית חשמונאי במלחמת האחים שתחילתה לפי פלוויוס בימי יוחנן הורקנוס הראשון נגד חכמי הפרושים והעם (104-135 לפנה"ס), המשכה בימי ינאי ובה זימנו הפרושים לפי פלוויוס אף את מלך יוון. ולאחר שלטון שלומציון הפרושת נפתחה מלחמת בניו של ינאי, יוחנן הורקנוס השני ויהודה אריסטובולוס השני, ונסתיימה באופן 'מפתיע' בכיבושו של פומפיוס (63 לפנה"ס) ומאוחר יותר במלכות הורדוס והשמדת בית חשמונאי (37 לפנה"ס).

ראיות לחטא הטמון במלחמת אחים זו, נמצא אצל יוסף בן מתתיהו בתארו את אי היענותו של חוני המעגל המובאת להצטרף לפרושים עם יוחנן הורקנוס השני שצרו על המקדש בו נמצאו הצדוקים ויהודה אריסטובולוס השני, אחיו של יוחנן. מכאן ניתן להסיק שעצם מלחמת האחים הייתה הבעיה ולא שמקורה הוא דווקא בבית חשמונאי והצדוקים.

ב. ינאי לא רשאי לשמש ככה"ג: בגמרא בקידושין (סו.) מובא שיהודה בן גדידה מקהל החכמים דרש מינאי לוותר על כתר כהונה בגלל שאמו נשבת במודיעין¹. כמובן שאת הביקורת על ינאי יש להבין כפשוטה, אולם ייתכן שיש להבין ביקורת זאת בדומה לדברי הרמב"ן בנוגע לחטאם של החשמונאים, שלקחו לעצמם את כתר המלכות ונעשו כאומרים לו, "אם חפצת במלכות אינך יכול להיות כהן ולהיפך". כלומר, לא שכך הוא הדין, אלא זהו מחיר שצריך לשלם – ההנהגה לא יכולה להתרכז במקום אחד אלא צריך מלך, סנהדרין וכהן גדול ככוחות נפרדים. כהן שמחליט להיות מלך משלם מחיר על כך, בכך שעליו לדעת שייטכן שיבוא לידי כך שבניו יפסלו מהכהונה, כמקרה שקרה באמו של ינאי, דבר שהוא בגדר הסביר בפוליטיקה דאז וק"ו במאבק שבין החשמונאים ליוונים.

¹ בהמשך הסיפור מובא "ויבוקש הדבר ולא ימצא", כלומר לכאורה משמע שחכמים חלקו על דבריו של יהודה בן גדידה ודנו בזאת הראשונים ואכמ"ל.

נראה להסביר, שתקופת בית שני התבטאה מצד אחד בעליית מעמד החכמים כפי שמובא בגמרא "חכם עדיף מנביא" ונידון רבות אצל הרב קוק ב'אורות'. מצד שני החלה היחלשות האידיאה הלאומית וניתוקה מהאידיאה הדתית. בחנוכה אירע הנס הגדול שהחשמונאים חיברו את האידיאה הדתית והלאומית ביחד, דבר שהתבטא בהיותם כהנים מנהיגים וממשיכי החכמים אך מאוחר יותר דווקא בעליית חוזקם נפלו בכך שסברו שהאידיאה הלאומית תתחבר טוב יותר עם החיבור לעולם היווני-רומי מתוך אינטרסים לאומיים.

העימות האידיאי המשולש הזה יצר עימות הדומה בין בית חשמונאי מייצגי הלאומיות והצדוקים מייצגי רוח יוון-רומי ה'אוניברסלית'⁷ והעם והפרושים מייצגי אידיאה הדתית. אולם כיוון שלא הייתה אלטרנטיבה שלטונית פרושית טובה לא היה מנוס שבית חשמונאי יעדיפו ברית עם הכח הצדוקי שהיה לו גם ניסיון הנהגה קודם. אולם הנהגה כזאת ללא הכח הפרושי מחייבת שרומא תשלט כיוון שבית חשמונאי כפפו את ראשם לה ברמה התרבותית וברמה הצבאית אין ספק שעלו על כוחם של בית חשמונאי. ואכן כוחם של בית חשמונאי הלאומי בראשיתם היה מכח היותם פרושים וזה אשר איפשר להם לעמוד מול צבאותיה של יוון. אולם ללא חיבור לחכמי הפרושים הם נמסרו לכוחות הטבע וההיסטוריה ווודאי שלא יוכלו לרומא החזקה מהם. אולם האם איחוד האידיאה הדתית והלאומית היה בזמנם בגדר האפשר? והאם היה מנוס ממלחמת האחים? ייתכן שחנוכה עצמו מלמד אותנו שאפשרות איחוד האידיאות הללו הייתה קיימת והוחמזה ע"י אחרוני החשמונאים וחכמי הפרושים. האיחוד הזה הושג דווקא מתוך המצב המדיני-הצבאי הנחות של בני חשמונאי אך בעת עלייתם דווקא אז נשחקו במהלכיהם המדיניים ואור ד' שהתגלה בהם בעת צרה דווקא בחוזקם הסתלק.

בימים ההם בזמן הזה

כפי שציינתי בהקדמה יש הרבה מה ללמוד ולהקיש בין חנוכה ליום העצמאות. נתוני הפתיחה של חנוכה היו עדיפים מבחינות מסוימות על נתוני הפתיחה שאנו נמצאים היום וכפי שציינתי לעי העובדה שחנוכה הוא חג שביכולתו ללכד ציונים וחרדים⁸ מחייבת אותנו לקרב את יום העצמאות ויום ירושלים ואת הישגים שהם מייצגים לחנוכה.

מאידך, יום העצמאות מצליח עדיין ללכד בכל הלאומיות דתיים הציוניים ואת הציבור הכללי המשכיל בעוד חנוכה זר מאד לנושאי מורשת תרבות המערב ולא בכדי. כנראה שבכלל הישגי חנוכה לא נכללת ההתרחבות והכללת התרבות הכללית – אלא הדבר שנתגלה בחנוכה הוא יכולת הגנה מופלאה על תורת ישראל והלאומיות. ולמרות ההיעדר הנזכר, אנו יכולים לשאוב מחנוכה את העוצמה הטמונה בו של חיבור הלאומיות עם תורת ישראל אך להוסיף על כך את האידיאה האוניברסלית. וכך גם נראה בימינו שהעימות של האידיאה הדתית לאומית ואוניברסלית שהתרחש לפני מאתיים שנה ועדיין מתקיים היום נכנס למערכה חדשה. נדמה לי שכיום אנחנו בשלבי מעבר מהתגוננות לתקיפה ומבחינה זאת גם אם נתוני הפתיחה גרועים ממצבנו בחנוכה בפועל הציבור הדתי היום בפוטנציה גבוהה יותר משל הפרושים בזמן החשמונאים. ה'זריקה' האוניברסלית שקיבלנו עם תקופת ההשכלה והמהפכה התעשייתית בהחלט מאפשרות לנו להגיע להישגים שקודמינו מעולם לא הגיעו אליהם אם נשכיל ללמוד ולהעמיק מהם כדבעי את הצלחותיהם וכלונותיהם – "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור".

אמנם, ההתייוונות בזמן מלכות בית חשמונאי לא היה חריפה ונוראה ב-2 מובנים – באיכותה נראה שלא באה לידי ביטוי בזניחת התורה דבר שבא לידי ביטוי בכך שהחשמונאים המאוחרים ראו את עצמם כצדוקים – כלומר זרם דתי לגיטימי מבחינתם. שנית, הצדוקיות נשארה מצומצמת כמותית בחברה אף על פי שכוחה המדיני היה גדול כפי שנראה מכך שבחוגי הכהונה והמלכות ואחר כך בסנהדרין היה לצדוקים כח רב.

ולמרות שההתייוונות הייתה מצומצמת⁵ בלי ספק שהדבר הקרין על אופייה. דבר זה בא לידי ביטוי בשמות היווניים של מלכי בית חשמונאי המאוחרים במלחמת האחים, בגיוס צבא של שכירים גויים ובגיוור כפוי על מתייוונים שלא ברצון חכמים- דבר שהתברר בעתיד כמעשה שלא הועיל, וביריבויות חצר בין אחים וקרובים על כתר המלוכה. אולם אפילו לאחר ריכוך ההאשמה של החשמונאים בהתייוונות 'קלה' ובצדוקיות אסור לנו להסתפק בכך. עלינו למצוא לימוד זכות ראוי למושיעי ישראל להבין במה נפלו ולא להסתפק בהאשמה כבדה של ההתייוונות. לכן שלא ההתייוונות היא שהביאה לעימות עם חכמי ישראל אלא העימות עם חכמי ישראל הוא אשר הובילם להתייוונות.

ב. בעיית היחס שבין חכמי ישראל ומלכי בית חשמונאי כשיקוף של עימות האידיאה הלאומית עם הדתית: נראה שיותר מאשר עילת העימות הגלוייה שהובאה בגמרא בקידושין נלמד ללמוד על היריבות העמוקה שבין המלכים החשמונאיים המאוחרים לבין חכמי ישראל לעומת חיבה ששררה ביניהם לשמעון כה"ג כפי שמובא בספר החשמונאים. כיצד התרחש הפילוג הכאוב הזה? ק"ו כאשר מדובר בבנו של שמעון יונחנן הורקנוס שיש המזהים אותו עם יונחנן כה"ג.

הזכרנו לעיל את בעיית ההתייוונות שנמשכה גם בזמן מלכות בית חשמונאי. בעוד ראשוני החשמונאים – יהודה יונתן ושמעון הלכו בד בבד עם חכמים, הרי שאחרוני החשמונאים סברו שכוחה המדיני-צבאי של מלכותם מחייב קבלה משמעותית מהעולם שסביב דבר שמחייב את היותה של מלכות חשמונאי דומה באורחותיה והנהגתה לאורחות הלניסטיים. בנוסף, מיוספוס עולה שהעדפת בית חשמונאי את הפמליה החדשה הצדוקית-יוונית נבעה משיקולים פרגמטיים מדיניים מתוך הנחה שמדינה וצבא ניתן לנהל איתם⁶, ואך טבעי היה לשתף פעולה עם אותם חוגים שקודם לכן היו בהנהגה. בנוסף לכך, ההתמתנות בדעותיהם של אותם מתייוונים-צדוקים חיזקה את מלכי בית חשמונאי המאוחרים בהצדקת הברית הזאת.

ההחלטה החשמונאית הכאובה לסגת מהברית עם חכמי ישראל הפרושים אומרת דורשני אך היא מזכירה לי את ה"ברית" הזמנית שרצו הפרושים החסידים לעשות עם בכחידס והכהן המתיוון אלקימוס, אלא שכאן התהפכו היוצרות ולא בכדי. החכמים הפרושים רצו את טובת דת ישראל והחשמונאים את טובתם הלאומית-מלכותית של כלל ישראל והמתיוונים-צדוקים היו משען פוטנציאלי שני הכוחות הללו. הפרושים בשלב מסוים כשראו את התמתנות המתיוונים רצו לבוא איתם לידי הסכם ולהחליש את החשמונאים והחשמונאים בעלותם לעמדת הנהגה סברו שברית עם ההנהגה הישנה תביא אך טוב לעם ישראל והיה להם על מה לסמוך.

המצער הוא שהחשמונאים המאוחרים ראו את הפרושים כמעכבת את עוצמת מלכות ישראל ויש להבין מדוע סברו כך ומה זה מלמד אותנו.

⁷ אוניברסלית בהקשר זה מתפרשת בשני מובנים: מובן חיובי זיקה לתרבויות שאינם יהודיות באשר הם ובהקשר המגונה – כניעה לתרבות השלטת שכלל וכלל אינה אוניברסלית אלא שלטת-תרבות רומי-יוון.

⁸ אך כמדומני שלא את הציבור המשכיל-מערבי.

⁵ יש החולקים על עמדה זו בדבר התיוונותם של החשמונאים מכל וכל -ראה למשל בן ציון לוריא בספרו "מינאי עד הורדוס: מחקרי בתולדות הבית השני" המהווה כתב הגנה על אחרוני החשמונאים וביקורת נוקבת כלפי חכמי הפרושים. ולע"ד נראה ליישב כפי שאומר בנף המאמר שמדובר היה בהתייוונות קלה דבר שאף עולה מארמונות החשמונאים שנתגלו, שמהם עולה שבית חשמונאי בנו אותם בפשטות יחסית (מבחינה!) ביחס לארמונות מקבילים בממלכות הלניסטיות ממוצעות.

⁶ יוספוס מתאר את עליונותו של אריסטובולוס השני על הורקנוס השני מכח זה שהמצביאים הגדולים היו צדוקיים.

דוד נוסן

למה צחקה מיכל לדוד – במהות הצחוק

כל חיי אני שואל: למה צחקה מיכל לדוד. קודם כל, נפגעת, שנית – אני לא כזה מצחק, שלישית – אני בכלל לא מכיר את מיכל.

הרבה שרירים פועלים ברגע הצחוק, ובלשון אחרת – כמה פנים לצחוק. איזה צחוקים?

ראש לכולם הוא צחוק ההומור. כאן עומדת השאלה – מי קדם למי, המצחק או הצחוק, הביצה או התרנגולת? לא ברור. לפעמים הצחוק הוא בבחינת 'דמעות תנין', צחוק מאולץ – קיימת ציפיה שתצחק, ואתה 'זורם', מנומס. צחוק שלישי הוא לא צחוק, הוא בא לבטא זלזול, גם הוא טיפה מאולץ, אלא אם יש בך גם קצת אכזריות, שאז צחוק המצחק והזלזול באים כאחד, 'אין שמחה כשמחה לאיד'; יש צחוק שבא לעורר פחד ואימה, צחוק המכשפה; צחוק מי שצחוק אחרון הוא צחוק הדגדוגים, צחוק חיצוני, במהותו.

יש בו, בצחוק, משהו מן האקסטזה, טראנס – פולסים גופניים, דומים לרעד. החוקרים רואים בצחוק סוג של משחק, לא במובן של PLAY אלא ACTING, כעין הכרזה שלא מדובר בסיטואציה רגילה.

נחזור לצחוק המצחק. מה גורם לנו לצחוק? בדיחה, פאשלה, מבוכה. יש לנו צורך מוזר, לצחוק על אנשים שנפגעים. אך כאשר אנו מבינים שיש כאן פגיעה אמיתית, מתבצעת חריקת בלמים שכזאת, 'אופס, זה לא המקום...!'

לאחר מחשבה מרובה, הגעתי למסקנה שיש בצחוק שני דינים:

א. צחוק הנובע מהקצנה מושכלת של אושר פתאומי ורגעי. אסביר את דברי, צחוק חורג מהנורמה, זה לא חיוך, והוא מגיע מתוך בחירה. כאשר קורה לאדם דבר חיובי, כשחיינו יפים והוא חש נינוח, הוא לא צוחק. צחוק הינו נקודתי, הוא בא על עניינים פרטניים, לא מקיפים. גם לא צוחקים על תהליכים, צחוק בא בבום. בא והולך. מתגלגל.

ב. וכאן מגיעים לנקודה יסודית וכוללת יותר, הצחוק נובע מחוסר ידיעה כיצד להגיב. צחוק הוא פס הקול של המבוכה האנושית. האדם יודע להעביר מגוון מסרים בצורות שונות – בדיבור, בצעקות, בפרצופים. אבל כאשר האדם מתמודד עם מצב לא מוכר, מפתיע, אין לו פתרון למתרחש, אז הוא צוחק.

מת מצחוק, באמת

אז מה בהומור, בצחוק, מושך אנשים? נראה לי שיש בו בהומור סוג של חיפוש אחר ה-EXTREME, רק שזה לחנונים. להיות מופתע, לצאת מהמסגרת המקובלת, בלי הסכנה.

אמנם, אפשר לומר מצחוק. הצחוק לא באמת הורג ההסבר הפתולוגי לדבר הוא התקף לב או חנק. קיימים כמה סיפורים קורעים מצחוק, שאינני יכול לא להביאם, וכך מובא בויקיפדיה:

"על פי כמה מסורות כתובות, חוזה-העיתות היווני המיתולוגי כלכס מת מצחוק ביום שנועד, על פי הנבואה, להיות יום מותו, כשאתו יום הגיע והנבואה נראתה כאילו אינה מתגשמת. במאה ה-3 לפנה"ס מת הפילוסוף היווני כריסיפוס מסולי מרוב צחוק, אחרי שהשקה את חמורו ביינ רואה אותו מנסה לאכול תאנים..."

מוות מצחוק בתקופתנו: ב-24 במרץ 1975 מת מצחוק אלכס מיצ'ל, בנאי בן חמישים מאנגליה, כשצפה בפרק של סדרת הטלוויזיה The Goodies, שנראה בה סקוטי לבוש חצאית הנלחם בנקניק דם מרושע באמצעות חמת-החלילים שלו. אחרי עשרים וחמש דקות רצופות של צחוק, מיצ'ל גלש מטה על הספה ומת מדום לב. האלמנה שלחה מאוחר יותר מכתב לצוות התוכנית והודתה להם על שהנעימו כל-כך את רגעי האחרונים של בעלה. ב-1989 מת רופא-אונגים דני, אולה בנצן, בעת שצפה בסרט דג ושמו וונדה. על פי ההערכה

הדופק שלו הגיע ל-500-250 פעימות בדקה לפני שהכריע אותו דום הלב. ב-2003 מת מוכר גלידה תאילנדי בן 52 לאחר שצחק מתוך שינה. אשתו ניסתה להעיר אותו, אך לא הצליחה, וכעבור שתי דקות של צחוק רצוף הוא הפסיק לנשום; סיבת המוות הייתה כנראה דום לב או חנק"

ובכל זאת שלל המקרים הללו אינם מעידים על העיקר, והיום הצחוק אף נתפס כאקט בריא, שניתן לרפא באמצעותו.

בהיבט הפסיכולוגי, ניתן לומר שע"י הצחוק ניתן להוציא את העוקץ מהיבטים כואבים של החיים, ולהתמודד איתם מתוך הלצה, והומור. דבר זה קשור לצחוק עצמי, אירוניה וציניות.

יצחק אבינו – הצחוק במקורות

בתורה אין הרבה צחוקים. סיפור רציני, אחרי הכל.

הצחוק המפורסם ביותר הוא של שרה (בראשית י"ח), משום מה דווקא עליו הקב"ה שואל, ולא על צחוקו של אברהם, שאם לא די בכך שצחק, גם נפל על פניו. הצחוק כידוע, בא על הידיעה המפתיעה שלזוג קשישים שכמותם, יולד בן.

לוט סיפר לחתניו שהעיר עומדת להיחרב, והם חשבו שהוא צחוק עליהם. לוט בעצם סיפר סיפור שיוצא מגדר הנורמה, סיפור מפתיע, מופרך – והם פירשו את דבריו כניסיון להצחיקם. כמו 'תיזהר! פיל עומד ליפול לך על הראש', אלא אם קוראים לך אלעזר, וכרגע תקעת חנית בבטן של אחד – אף אחד לא יאמין לך.

קיימת תופעה נוספת שקשה לעמוד עליה:

- ישמעאל מצחק, ועל כך אברהם מאוד כועס (בראשית כ"א).
- יצחק מצחק את רבקה (בראשית כ"ו).
- אשת פוטיפר טוענת שיוסף בא לצחק בהם (בראשית ל"ט).
- העם קמים לצחק כשחוטאים בחטא העגל (שמות ל"ב).

קיימת גישה פרשנית שגורסת שצחוק בהקשרים הנ"ל קשורים למין. אבל נראה לי להסביר את הדברים באופן שונה;

התנ"ך מצמיד לנו את ביטוי השחוק והצחוק, כך שברור שקיים שיוויון ביניהם, וכך מופיע בספר שופטים (ט"ז, כה):

"וַיְהִי כִּי טוֹב כְּטוֹב <בְּטוֹב> לָבָם וַיֹּאמְרוּ קְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וַיִּשְׁחַק לָנוּ וַיִּקְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסוּרִים <הָאֲסוּרִים> וַיִּצְחַק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים"

כמו כן ניתן לראות את הצמד הכפול – שחוק/צחוק ולעג;

"וַיְהַרְחֵק תְּהִיָּה לְצַחַק וּלְלַעַג מְרָבָה לְהַכִּיל" (יחזקאל כ"ג)

"פְּתִיתָנִי ה' וְאָפַת חֻזְקִתִּי וְתִקְּלֵנִי וְתִשְׁחַק בְּלִי לַעַג לִי" (ירמיה כ')

וכן אומר רש"י בספר נחום (ג', יח):

"נַפְשׁוֹ - כְּמוֹ נַפְשׁוֹ וְכֵן הַאֲוִתוֹת הַיּוֹצֵאת מִמוּצֵא אֶחָד מִתְחַלְפוֹת זוּ בְּזוּ זֵי"ן שִׁי"ן סַמ"ך צד"י כּוֹלֵן יוֹצֵאֵן מִסּוֹף הַלְשׁוֹן וְשׁוֹלֵי הַשְּׁנַיִם"

מכאן, שהצחוק הינו שחוק, ואין לנו שחוק אלא 'משחק', אותה אפשרות שהעלנו בשם החוקרים. משחק הוא דרך התמודדות שאינה אמיתית, דוגמא לדבר היא הפסוקים בשמ"ב (ב', יד):

"וַיֹּאמֶר אֲבִנָּר אֶל יוֹאָב יִקְוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לִפְנֵינוּ וַיֹּאמְרוּ יוֹאָב יִקְמוּ"

הפרשנים על אתר אומרים שאין הכוונה שילחמו באמת, אלא רק דרך משחק, לראות מי יותר מאומן. הפעולות היום יומיות של האדם, הן אינן משחק, הן לא מוקצנות/מוחצנות – פעולה שאיננה נורמטיבית היא משחק. כדורגל למשל – זו המצאה, המצאנו מסגרת בעלת חוקים בה אנשים עושים דברים שלא תראה סתם ברחוב, הם משחקים כדורגל. כל פעולה שאיננה רגילה היא משחק, גם פעולה שהצניעות יפה לה. וכן רואים בתנ"ך שהמשחק והצחוק משמשים בריקוד, בע"ז וכו'. הצחוק הפיזיולוגי, הוא גם משחק – פעולה שהפכה לנורמטיבית, המתמודדת עם סיטואציה לא נורמטיבית.

צחוק מוסרי?

ומה דעת חז"ל? שאלה קשה; גם ההנחה שלחז"ל יש גישה עקבית ואחידה, לא פשוטה. אספתי מספר מקורות, שיכולים לתת רושם:

1. דמאי (ב', ג): "המקבל עליו להיות חבר, אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש... רבי יהודה אומר... ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק".
- אפילו לדעת ר' יהודה, אין בעיה בצחוק, ורק אסור להגזים.

2. בע"ז (יח): קיימת אריכות לשון בגנות הלצון. לצון זה לא בדיוק צחוק, ומדובר שם על בילוי שכולו צחוק, משל לסטנדאפיסטים בימינו – ר' יונה (אורחות צדיקים) על בסיס גמ' זו, אומר: "ההולך למקום אשר אוספו שם אספה לשחוק זה הוא מושב לצים ועליו אמר הכותב (תהלים א', א): 'ובמושב לצים לא ישב', ונאמר אחריו: 'כי אם בתורת ה' חפצו' למדת כי מושב לצים מביא לידי ביטול תורה".
- לא שאני מזלזל בביטול תורה, אבל קיימים חטאים גדולים יותר. הבעיה לכאורה היא לא בלצון אלא בכך שלא לומד תורה. וחלילה לי מלשבח מקומות אלו, אני רק שומר על ניטרליות.
3. ברכות (לא): "רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר 'אזי ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה' אימתי? בזמן שיאמרו בגוים 'הגדיל ה' לעשות עם אלה'. אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה". השטמ"ק על אתר מסביר שלא יתגבר עליו היצר. השאלה היא מה הכוונה בלשון המילוי – האם גם פה הבעיה בהגזמה? צ"ע.
4. וכן ממשיכה הגמ' בברכות: "ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק". ובשבת (ל), "אין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק". נראה שהצחוק הוא עניין של חול, שאינו מסתדר עם התפילה. דברים רבים נאסרו בתפילה, אך אינם בעייתיים בעצם. אף אחד לא אומר שאסור להיות עצוב, אולי מלבד ר' נחמן.
5. אבות ו', ו: "והתורה נקנית במ"ח דברים ואלו הן: בתלמוד, בשמיעת האוזן... במעוט שחוק". זה קצת מגמת, אבל שוב – נאמר למעט, וגם מדובר בקניין התורה. לוואי.
6. אבות ה', יג: "רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה". אותו ר"ע עליו מסופר בסנהדרין (קא). שצחק כאשר אחרים בכו: "התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק". הצחוק בא יותר כניגוד לבכי, ולא בתור צחוק, ממש. ובכל זאת, קביעתו של ר"ע, ברורה היא, וכאן נגלה חסרון שיש בצחוק, עימו אני

- מסכים. והדברים נקשרים לגמ' בע"ז שמדברת על מושב לצים. בתור אחד שהצחוק חשוב לו הייתי רוצה לעשות אוקימתא ולטעון שכוונת ר"ע היא דווקא לצחוק שבא עם קלות ראש, שנאמר – 'צחוק וקלות ראש'. וק"ק.
7. כתובות (קב): "מת מתוך השחוק סימן יפה לו, מתוך הבכי סימן רע לו". דבר המזכיר את הדברים לעיל בעניין – 'מת מצחוק'. אמנם, זה קצת סותר את הסיפור על ר' אלעזר בן דורדיא (ע"ז יז). ש"הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא".
8. ע"ז (ג): "אמר רבי יצחק אין שחוק לפני הקדוש ברוך הוא". משהו חשוב שיש? ועוד שהגמ' שם מביאה כמה שיטות, אחת מהן גורסת שרק מהחורבן, פסק הצחוק. שתי הסוגיות המרכזיות של הצחוק והלצון נמצאות במסכת ע"ז. דבר שמתחבר עם הגישה שאחד מהיבטיו של הצחוק הוא ע"ז.
- אני הקטן, לא הצלחתי לראות התנגדות ממשית לצחוק. נראה, שכמו כל דבר בחיים, הצחוק צריך להיות במינון ובמקומות הראויים, וכל עוד אינו חורג מהם – זו התנהגות אנושית מבורכת ולגיטימית. ההומור והמליצה הינם תבלין חשוב לחיים, רק יש להיזהר שלא יהיה טעם כעיקר. מלח מוסיף הרבה טעם, אבל צריך להיזהר, שיותר מידי – מעכיר את התבשיל כולו.
- זה מזכיר לי סיפור, כשהתלבטנו לאן ללכת בצבא, חרה לי כששמעתי בחור שהשיקול המרכזי שלו היה איפה ועם מי יהיה יותר צחוקים. שנה וארבע זה לא צחוק.
- לא כל סיטואציה דורשת אוטנטיזם; 'כל העולם במה', יש מקום להצגות, יש מקום לצחוקים. דוד פיזו וקירקר לפני הארון. כשאדם עומד לפני מלך, ק"ו לפני הקב"ה, אז מתנהלת הצגה מסוימת, זה גם בא לידי ביטוי בתפילת שמונה עשרה, זו דרכו של פולחן.
- הצגה זו, המעבר למחוזות לא רגילים – נותנת לאדם מרגוע, ואפילו הייתי אומר 'בידור', ואין בכך פסול. האדם צובר כוחות ע"י שינה ואכילה, הפסקות בסדר היום יום שלו, וכן הוא הדבר עם הצחוק.

הרב מרדן שליט"א בתגובתו, "האם יש למלך דין רודף", הסיג על מספר נקודות במאמרי, וברצוני להסביר את כוונתי בנקודות להלן:

א. ראשית, הרב מרדן כותב: "...דן יחיאל בעולה מדבריו של ר' אלעזר, ודוחה את דבריו בשתי ידיים, בשל האנרכיה הצפויה מהם"; עלי לדייק. חלילה לי מלדחות את דבריו של ר' אלעזר, ונהפוך הוא! הקדשתי הערה שלמה (הערה 1) לניסיון להסתדר עם הגמרא הנ"ל. מסקנתי היתה שיש בעניין מחלוקת תנאים בין ר' אלעזר לר' יוסי. תירוץ נוסף שעלה לי לאחר כתיבת המאמר, הוא שר' אלעזר הביא את דבריו כדי להדגיש את הסוף דווקא. "אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך". ר' אלעזר, יותר משמתכוון בדבריו שדוד נהג לפנים משורת הדין, מתכוון לדבר בחשיבות הצניעות.

ב. הרב חלק על השוואתי בין דוד ושאלו לאדוניה ושלמה:

"אדוניה הכריז על עצמו ללא רשות כמלך עוד בחיי דוד, שלמה, לאחר שהומלך, לא הרגו מיד, אלא התרה בו שלא לשוב על מעשהו. רק לאחר ששב על איולתו בפרשת אבישג, הרגו שלמה. אין להשוות את מעשהו של אדוניה לדוד, שנמשך שלא ביוזמתו על ידי נביא ה', ודאי שאין מה שחופך אותו למורד בשאל מכות אמירתו של שמואל לשאלו "ונתנה לרעד הטוב ממך". דוד לא היה מעורב כלל באמירה זו."

בהבנתי את הפסוקים במ"א א, המעשה שאדוניה ביצע לא היה מרד: "אדוניה הכריז על עצמו ללא רשות כמלך עוד בחיי דוד" – איזה פסול יש בבן המלך החי הבכור, יורש העצר הטבעי, המתרברב להתנשא "אני אמלוך"?! האירוע המתואר בעין רוגל אינו טקס המלכה, אלא מעין מסיבה הנובעת משמתו של אדם שבטוח שהוא יהיה המלך הבא ('ולא עצבו אביו מימיו לאמור מדוע ככה עשית' – על פי פשוטו, דוד מעולם לא נתן לאדוניה סיבה לחשוב שהוא לא יהיה המלך הבא)!

דברי הגנה, והרחבה בעניין מרד (?) אדוניה

יחיאל אורן

בשבוע שעבר התפרסמו מספר תגובות למאמרי, "דוד במערה ודין רודף במלכות", ואשמח להגיב עליהם כפי יכולתי.

בתגובתו, העלה חנן מוזס כמה טיעונים, ואגיב עליהם:

- א. חנן התנגד לדבריי על בני צרויה "הידועים כחמומי מזג ובפירוש אינם ידועים ברמתם הדתית הגבוהה". צדק חנן בהשגתו, ואני בהחלט חוזר בי מאמירה זו. בני צרויה מתוארים רבות כתלמידי חכמים יראי שמים.
- ב. חנן דייק, ובצדק, שאולי מעמדו של דוד בסיפור המערה הוא גם כן של מלך, מפני שכבר הומלך ע"י שמואל. לי נראה, שבנוסף לדבריו של חנן (שמלך ללא עם הינו הדיוט) דוד נמשח למלך עתידי. הגזרה על לקיחת המלכות משאלו נועדה להתבצע רק לאחר מותו, ולכן כל עוד שאלו נותר בחיים, מלכותו נשארה שלו, ולא של דוד. דוד החל את מלכותו, גם בפועל וגם בדיני שמים, רק לאחר מות שאלו.

*

אולי אדוניה תכנן, אך הוא בוודאי לא ממש מרד, וכך גם דוד ביחס לשאול. אנו קוראי התנ"ך, מבינים שדוד פעל תמיד בתום לב וללא כוונות מרד, אך אין שום עירבון ששאול ידע זאת. יהיו כוונותיו של דוד אשר יהיו, הוא עדיין איום. כשמלך מזהה איום – הוא מטפל בו.

ג. הרב דיבר על טענתי שיואב קיבל על עצמו את הדין ולכן מת ללא התנגדות. הרב כתב כך: "אמירתו של יחיאל, שיואב מסר עצמו ביד בניו למיתה מדין מורד במלכות... אינה נכונה בעיני", ובהמשך הרב מדייק שיואב נהרג מדין רוצח ולא מדין מורד. גם פה אני חש שהרב לא הבין את דברי נכון. לרגע לא טענתי שיואב נהרג מדין מורד במלכות, כיוון שברור כי הוא נהרג מדין רוצח. מה שטענתי, שהוא נהרג בדבר המלך (משפט מלך) ובכל זאת לא התנגד. הקביעה שיואב נהרג מדין רוצח, לא פוגעת בטענתי כלל. סיבת גזר הדין אינה רלוונטית, מה שרלוונטי הוא גזר הדין עצמו. הרב מדן גם טען שיואב לא היה חזק מבניהו, ושכמו דוד שהזקן, גם יואב (שכנראה היה מבוגר יותר מדוד). עלי להודות, שאין לנו באמת יכולת לדעת, ודיברתי רק מסברה. אך בכל זאת נראה לי להגיד שיואב בכל זאת היה כשיר לקרב. שלא כמו דוד שנהיה פסיבי לאחר סיפור אבשלום (ואני מעריך שכבר אז החל תהליך ההזדקנות שלו), יואב היה בריא וכשיר מספיק בשביל לחסל את המרד של שבע בן בכרי, ולהתנקש בעמשא בן יתר. אולי בניו היה חזק יותר, אך לא מוכרח כלל.

הבהרה אחרונה. הרב מדבר על כך שברור שדין מלך כפוף להגיון ולצדק מוסרי, וכדוגמה מביא את סיפור נוב. אני מסכים לגמרי עם הרב, ובעיני באמת יש מקום ל"פקודה בלתי מוסרית בעליל" (או ליתר דיוק – בלתי הגיונית בעליל) ולסירוב במצבים כאלו. אך בעיני, הרדיפה אחר דוד (בניגוד לנוב) היא דבר שניתן להבין בהגיון, ושאינה נכנסת לקטגוריה זו. תפקידו של השלטון בסופו של דבר הוא להביא שלום וצדק, ולכן **חובת** העם לסרב ולהתמרד כנגד פעולות קיצוניות כמו הריגת כהני נוב.

בשאר מאמרו, הרב מביע את דעתו (המנוגדת לדעתי) לגבי דין רודף במלך. אינני מסכים עם הרב, ואני סבור שאף אם אדם נשפט שלא כדין, חובתו לקבל עליו את גזר הדין. למיטב הבנתי, משפט מלך, ייחודו הוא (לעומת בית דין), שאינו דורש עדים והתרעה בגדרים המקובלים ממסכת סנהדרין. ממילא, יכולים להיווצר עיוותים אם נשווה את הפסיקה לדין תורה שהיה מתקיים במשפט זה. ברגע שניתן את הכוח בידו של האדם לפעול במצבים שחש שנעשתה לו עוולה, אנו בעצם, הלכה למעשה, מנטרלים את משפט מלך. אא"כ המלך רוצה להסתכן בכך שיתנקש בו הנידון. כפי שאמרתי, מציאות אנרכית זו מסוכנת ביותר, ולכן, למרות הקושי שבדבר (כמובן שקשה לדרוש זאת), אדם חש שהוא מוצא להורג על לא עוול בכפו – ילך לגרודם בראש זקוף ובידיעה שהוא מציל את החברה.

אדגיש שנית, לא מדובר במצב של שלטון עריץ הפועל באופן לא מוסרי, אלא במצב שהוא כביכול מוסרי ותקין, אך נעשתה עוולה. בע"ה שנזכה בקרוב בימינו לכינון משפט אמיתי וצדיק, שפסקיו יהיו שיקוף ישיר של פסקי בית דין של מעלה.

אולי מדובר בחוסר טקט כלשהו לשמוח על כך שדוד ימות בקרוב והוא ימלוך, אך זה אינו מרד. בכיד שפעולה כלשהי תיחשב מרד, צריך שהיא תתבצע כנגד השלטון; כנגד מי אדוניה מרד? ודאי שלא כנגד דוד, וגם ביחס לשלמה, הרי שלמה טרם הומלך, ואין אף סיבה הגיונית להסביר שאדוניה ידע ששלמה אמור למלוך! אילו היה זה מרד בשלמה, הוא לא היה מסתיים ברגע ששלמה הומלך. מרד שנעשה בדרכים לגיטימיות אינו מרד מעצם התנהלותו הלגיטימית.

שלמה מבטיח לאדוניה לאחר המרד בצורה פשוטה – "אין לך סיבה לפחד. אם לא תעשה בעיות, לא תהיה לי סיבה להרוג אותך". הגיוני ביותר שאמירה זו נאמרה לכל בני המלך, ולא רק לאדוניה.

סיפורו של אדוניה עם אבישג הוא מסובך. קשה לי עם הפרשנות המקובלת (המתבטאת בדבריו של שלמה) שבקשה זו היתה שקולה למרד, מכמה סיבות. קודם כל, בת שבע לא אהבה את אדוניה. והוא לא אהב אותה. היא הגלגל העיקרי שנתקע בגלגלי המלוכה שלו. אם נישואיו לאבישג היו מרד חד משמעי, מדוע הוא פנה אל אחד האנשים היחידים בחצר הממלכה שבוודאי לא היו נאמנים לו בבקשה לעזרה בפעולה שכל כך ברור שהיא מרד? ומצד בת שבע השאלה אף חזקה יותר. מדוע שהיא תיפול לתרגיל כל כך פשוט? מראש אין סיבה שתיתן אמון באדוניה, ובוודאי לא ב"תרגיל מסריח" כעין זה. בעיני, אמירתו של שלמה, "ולמה את שואלת את אבישג השונמת לאדוניה, ושאלו לך את המלוכה" אינה מבטאת (כמקובל להבין) שבקשתו של אדוניה היא טריק ברור ומסריח להרוויח את המלוכה, אלא בפשטות, שלמה זיהה שהדבר אולי ייתן לאדוניה לגיטימציה עתידית, וזיהה איום.

דבר נוסף שקשה הוא, מדוע אדוניה מבקש דווקא את אבישג. ידוע שרק מלך יכול לשאת אשת מלך, ולכן, לכאורה אדוניה תובע את המלוכה. אך האם אבישג הייתה אשת המלך? ממש לא! הדבר כמו מודגש וממורקר בפסוקים "והמלך דוד לא ידעה" אבישג אפילו לא היתה פילגש, היא הייתה בסך הכל עובדת של המלך, סוכנת. ניתן לטעון שאדוניה לא ידע זאת, אז אם כך, מדוע דווקא היא? ישנן כמה נשים והרבה פילגשות, ודווקא האחת שמעמדה הוא טיפה משונה, האישה שכל ייעודה בבית המלך הוא "ועמדה לפני המלך ותהי לו סוכנת ושכבה בחיקך וחס לאדוני המלך" – דווקא אותה הוא לוקח? למה לו להסתבך – אם הוא רוצה פילגש (כאבשלום) שיקח פילגש! אם כן, מדוע אדוניה ביקש את אבישג? כי היא היתה יפה. אבישג נבחרה בתור האישה היפה ביותר בממלכה, ואדוניה רצה להשיב מעט מכבודו האבוד באמצעות נישואין לאישה היפה ביותר בממלכה. כך אמר לבת שבע, והיא האמינה לו! ולא רק שהאמינה לו, אלא גם ניסתה ממש לשכנע את שלמה. יש שפע של מילות בקשה בדבריה לשלמה.

¹ אמנם אדוניה לא הזמין את שלמה למסיבה, אך בעיני זאת בגלל ששלמה היה כביכול "כבשה שחורה". כמו יפתח ואבימלך שהיו מנוזדים מקרב אחיהם בגלל אימם, גם בנה של האישה שדוד חטא בה, ושכל בניה לפני שלמה (ע"פ דברי הימים ניתן להבין שהיו ארבעה) נפטרו – לגיטימי שיהיה מנודה ממסיבה עם כל בני המלך.

ח"י ועוד אחד!
ממוחשבי בית המדרש שמו לב במהלך השבוע שעבר לשינוי לא מוסבר בסדר בוקר. ניסיונות לפענח מהו השינוי שאירע עלו בתוהו, אך חקירת "דף קשר" שופכת אור על התעלומה. תוכנת "פריקט השו"ת", הנמצאת במערכת בית המדרש, שודרגה לגרסה 19! המערכת מברכת על השינוי המרענן שחל בתחום המחשוב בישיבה.

א' אוהל, ד' דלתות בית!
שיעור ד', שזה עתה רק החל להראות את פניו בישיבה, ממשיך באופן חסר בושה להשתלט על כל התפקידים הרשמיים במהירות מדהימה. תפקידי הגבאים למשל, סולקו מידיהם של בני שיעור ה', אולי עקב ברכת ההצלחה שקיבלו ב"מי שברך" המסורתי בשמחת תורה מפי הרב בזק, וניתנו לרעייה ישי יסלזון ואורי הכהן. גם מערכת הביטחון של הישיבה הוחלפה, ומלבד כיתת הכוננות שמתחילה להתרחב ולקבל אקדחונים חדשים, גם הקב"טים דור פורר ודוד נוסן, שניהם צנחנים בעלי הכשרת 07, הוחלפו ע"י ניצן רואי ואיתן פולק (שבקושי זרקו רימון). בהצלחה לכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה!

זורע וקוצר
שבוע חזרה נפתח במרץ, כאשר כל וותיקי הישיבה (כך אליבא דהרב בזק), עוסקים במרץ בשינוי דיני חזקה בקרקעות ומטלטלין, ואילו הצעירים שרק השתחררו נפגשים מחדש בדין שלוש שנים.

חז (ז) יפה כל כך...

ראשית, נבבעו פנימיות הישיבה בשלל אורות, ונתנו את האות לפתיחת החגיגות. ואילו חגיגות היו? השאלה הטובה יותר היא אילו מסיבות לא היו? פנימיות, כיתתיות, וביום שלישי גם מסיבה ישיבתית רבת רושם. כאמור הפסוק "סופגניות נאכל בס' לרוב".

בימי שלישי ורביעי נאספו בישיבה כמות בוגרים מרשימה, לכבוד ימי העיון השנתיים, הפעם בנושא "בין חושן משפט למערכת המשפט". הנושאים שנידונו בימי העיון התמקדו בפערים בין מערכת המשפט הישראלית, לבין מערכת המשפט ההלכתית. והועלו מספר עמדות בקונצנזוס הישיבתי.

לאחר ימי העיון יצאו בני הישיבה למספר ימי בין הזמנים דרבנן, ובני ח"ל זכו לטיול מהודר עם הרב ליבטגא במשכן שילה.

